

Patrimoni resilient a desastres i conflictes, la patrimonialització del conflicte

Dia Internacional
dels Monuments i Llocs 2025

Museu d'Història de Catalunya,
Barcelona, 2 de juny

Generalitat
de Catalunya

Tothom!!!

“L'arqueologia és una manera de sentir amb l'altre, aquell a qui mai hem conegut, de qui ens separen dècades, segles o mil·lennis.” Alfredo González Ruibal (*Tierra Arrasada*, 2024).

El 18 d'abril es va commemorar el Dia Internacional dels Monuments i Llocs (DIMS).

L'Agència Catalana del Patrimoni Cultural (Direcció General del Patrimoni Cultural) i la Direcció General de Memòria Democràtica i el Memorial Democràtic ho volem celebrar amb una jornada dedicada a l'arqueologia del conflicte des d'una mirada transversal per donar a conèixer les investigacions i els processos de patrimonialització que es generen amb la recerca.

Investigació i aplicació, dues mirades necessàries per entendre el conflicte en relació amb la salvaguarda i la pervivència de la memòria i les conseqüències socials, i per saber qui som i d'on venim.

PROGRAMA

PRESENTACIÓ

9.30 h

Benvinguda i presentació de la Jornada.
Benvinguda del director del Museu d'Història de Catalunya (MHC), **Jordi Principal Ponce**

Presentació de la Jornada:
Director general de Memòria Democràtica, **Francesc Xavier Menéndez**
Director general del Patrimoni Cultural, **Joaquim Borràs Gómez**

PRIMERA PART

10.00-10.40 h.

Carmen Rueda Galán.

Professora i arqueòloga de l'Instituto Universitario de Investigación en Arqueología Ibérica de la Universitat de Jaén.

L'impacte de la segona guerra Púnica en les comunitats iberes de l'Alt Guadalquivir (Jaén): els casos de Baecula, Iliturgi i Puente Tablas.

10.40-11.20 h.

Laura Muñoz-Encinar.

Arqueòloga forense i antropòloga, investigadora al Consell Superior d'Investigacions Científiques. Institut de Ciències del Patrimoni (INCIPIIT CSIC).

Més enllà dels filats: una arqueologia comparada dels camps de concentració franquistes ("DES-ALAMBRAR").

11.20-12.00 h. Pausa.

12.00-12.40 h.

Eulàlia Mesalles Godoy.

Responsable d'Estudis i Activitats de la Direcció General de Memòria Democràtica.

Anna Camats Malet.

Directora de les intervencions arqueològiques del Pla de fosses de la Generalitat de Catalunya (Itirta Arqueologia).

L'exhumació de fosses de la Guerra Civil i la dictadura franquista. Recerca i dignificació com a estratègia de patrimonialització del conflicte.

12.40-13.20 h.

Imma Boj Labiós.

Directora del Museu d'Història de la Immigració de Catalunya (MhiC).

Cartografies de memòries. Un projecte amb menors migrants al Museu d'Història de la Immigració de Catalunya.

13.20-14.00 h. Debat amb les ponents.

14.00-16.00 h. Dinar.

SEGONA PART

16.00-16.40 h.

Valentina Febrero.

Antropòloga social, investigadora del Laboratorio de Arqueología del Paisaje y Patrimonio del Uruguay (LAPPU) de la Universidad de la República.

Paisatges de l'esclavitud: comunitats afrorurals del període postabolició a l'Uruguai.

16.40-17.10 h.

Miquel Serrano Jiménez.

Tècnic del Museu Memorial de l'Exili (MUME).

Projectes de patrimonialització de la memòria al Museu Memorial de l'Exili de la Jonquera (MUME).

17.10-17.40 h.

Josep Font Sentias.

Coordinador de la Xarxa d'Espais de Memòria Democràtica.

La Xarxa d'Espais de Memòria Democràtica i la posada en valor del patrimoni memorial. Un projecte pioner a l'Estat espanyol.

17.40 - 18.00 h. Debat amb les ponents i tancament de la jornada.

L'impacte de la segona guerra Púnica en les comunitats iberes de l'Alt Guadalquivir (Jaén): els casos de Baecula, Ilturgi i Puente Tablas.

Els diversos projectes de recerca centrats en els escenaris de la segona guerra Púnica a l'Alt Guadalquivir han estat el punt de partida per al disseny d'una metodologia arqueològica aplicada a la localització i estudi de camps de batalla i setges, en els quals s'ha prestat especial atenció al paper que van tenir les comunitats locals en el context general d'aquest conflicte. Aquestes anàlisis han estat també el punt de partida per a una reflexió que té com a objectiu parlar esment a altres esferes de la guerra. Des del punt de vista metodològic suposa transitar des de la microhistòria de l'esdeveniment cap a l'estudi dels processos a una escala temporal més àmplia, per analitzar els efectes de la guerra sobre les comunitats locals a través d'indicadors de violència, repressió, migració forçada, adaptació, resiliència, interlocució, hibridació, etc. En aquests plantejaments s'incorpora la perspectiva feminista de manera transversal com un enfocament necessari per valorar, entendre i visualitzar qüestions fonamentals, com les relacions de gènere, encara més en moments de crisi.

Carmen Rueda Galán.

Professora titular de Prehistòria a l'Instituto Universitario de Investigación en Arqueología Ibérica de la Universitat de Jaén. És docent al Grado Interuniversitario en Arqueología de la Universitat de Jaén i coordinadora del Máster Interuniversitario en Arqueología de los Paisajes Culturales (Universitat de Jaén i Universidad Internacional de Andalucía).

La seva línia de recerca principal se centra en l'anàlisi dels territoris, paisatges rituals i llocs de culte ibers a l'Alt Guadalquivir. Així mateix, dins dels seus interessos es troben les anàlisis emmarcades en l'arqueologia del conflicte, concretament sobre els processos de transformació social i cultural després de la conquesta romana. En totes aquestes línies aplica una perspectiva teòrica i metodològica feminista. És membre de la xarxa Pastwomen.

Actualment és responsable dels projectes de recerca *Ilturgi Gens: Conflicte, postguerra i canvis socials en el paisatge* (Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats) i *Oppidum de Puente Tablas* (Consejería de Cultura y Deporte de la Junta d'Andalusia).

Més enllà dels filats: una arqueologia comparada dels camps de concentració franquistes ("DES-ALAMBRAR").

A Espanya van existir més de dos-cents camps de concentració durant la Guerra Civil i la dictadura franquista. El final de la guerra aniria seguit de la detenció de milers de presoners que van començar un llarg camí que els portaria a camps de concentració, presons o batallons de treballadors. El 1939 la Dirección General de Prisiones va assumir les responsabilitats en la gestió del sistema penitenciari i va desenvolupar noves formes d'explotació de la mà d'obra reclusa. En aquest moment es van crear les colònies penitenciàries i els destacaments penals, i van passar a ser beneficiàries les empreses constructores privades i el mateix Estat. En aquesta conferència es presenten els resultats del projecte "DES-ALAMBRAR", que aborda l'anàlisi comparada dels camps de concentració franquistes a Espanya a partir de l'estudi de la cultura material. Els resultats han aportat noves dades sobre la complexitat de l'aparell repressiu franquista i la seva organització. Els resultats obtinguts permeten conèixer nous aspectes sobre el paper de la violència com a forma de control social i les condicions extremes de vida a les quals estaven sotmesos els reclusos. A més, permet aportar llum sobre la violència específica exercida sobre les dones, els descendents de presos i altres grups minoritaris de la societat.

Laura Muñoz-Encinar.

Especialista en arqueologia forense, el seu àmbit de recerca se centra en els processos repressius duts a terme en els règims totalitaris i feixistes del segle xx a Europa. Dins d'aquesta línia de recerca, té especial interès a analitzar la violència sexuada amb especificitat de gènere en escenaris de guerra i postconflicte. Actualment és investigadora Ramón y Cajal a l'Institut de Ciències del Patrimoni del Consell Superior de Recerques Científiques (INCIPIT CSIC). Ha estat professora a la Universitat de Barcelona, investigadora postdoctoral Juan de la Cierva incorporació en INCIPIT CSIC, a la Universitat d'Amsterdam i a la Universitat d'Extremadura. Va fer el doctorat a la Universitat d'Extremadura (*cum laude*) (2011-2016), guardonada amb el premi extraordinari de doctorat. Ha estat membre de més de 50 projectes de recerca a Espanya, Europa i l'Àsia occidental.

L'exhumació de fosses de la Guerra Civil i la dictadura franquista. Recerca i dignificació com a estratègia de patrimonialització del conflicte.

La Generalitat de Catalunya promou, coordina i finança les actuacions en fosses de la Guerra Civil i la dictadura franquista, dins del territori de Catalunya. L'objectiu és poder exhumar les restes òssies, analitzar-les i identificar-les per poder retornar-les als familiars o, en cas que no siguin identificades o no siguin reclamades, donar-los una sepultura digna.

Des de la Direcció General de Memòria Democràtica es coordina l'equip interdisciplinari necessari per dur a terme aquesta tasca, que comprèn historiadors, arqueòlegs, antropòlegs, forenses, genetistes i juristes. Tots ells participen en els projectes del Cens de persones desaparegudes i el Programa d'identificació genètica, que són els pilars sobre els quals s'assenten els Plans de fosses de la Generalitat de Catalunya.

En aquesta ponència s'exposaran els resultats principals de les intervencions en fosses dutes a terme per la Generalitat de Catalunya, i es posarà un èmfasi particular en els projectes de dignificació i senyalització d'aquests espais. D'aquesta manera, es connecta el dret a la reparació de les víctimes amb el dret de tota la ciutadania a conèixer la veritat a través de projectes de difusió i divulgació.

Eulàlia Mesalles Godoy.

Llicenciada en Periodisme. Va exercir com a responsable de Comunicació de la Mediterrània entre els anys 1990 i 2007. Actualment, i des del 2007, és responsable d'Estudis i Activitats de la Direcció General de Memòria Democràtica, del Departament de Justícia i Qualitat Democràtica de la Generalitat de Catalunya.

Dins de la seva tasca, coordina els diversos Plans de fosses de la Generalitat de Catalunya, el Cens de persones desaparegudes i el Programa d'identificació genètica. Juntament amb el Memorial Democràtic, lidera el projecte del Banc de la Memòria Democràtica de Catalunya per posar a disposició de la ciutadania diversos fons vinculats a la memòria democràtica que custodia la Generalitat de Catalunya. A més, coordina les accions de senyalització i dignificació de les fosses comunes de la Guerra Civil i la dictadura franquista a Catalunya.

Anna Camats Malet.

Arqueòloga. Formada en Història i Arqueologia a la UB. Té un màster en Arqueologia per la Université de Bordeaux-III. Té una extensa experiència en arqueologia preventiva i en projectes de recerca des de l'any 2002. Ha desenvolupat la trajectòria professional tant des del sector públic com des del privat.

Des del 2017 dirigeix excavacions arqueològiques per al Pla de fosses de la Generalitat, entre les quals destaquen les del Cementiri Vell del Soleràs, el Cementiri de Salomó, el Prat del Fuster a Sorpe, les fosses de Bovera i La Casilla.

Cartografies de memòries. Un projecte amb menors migrants al Museu d'Història de la Immigració de Catalunya.

El Museu d'Història de la Immigració de Catalunya (MhiC) treballa projectes i recerques sobre processos migratoris a partir de dinàmiques on el públic dissenya, genera i comparteix les seves narratives. Metodològicament, no respon a un procés de memòria oral, sinó que busquem que els col·lectius (agents participants) de l'acció siguin els creadors dels procediments de recerca amb l'objectiu de generar nous continguts per al Museu, nou fons i noves mirades per presentar-lo.

La proposta presentada dins el marc de patrimonialització del conflicte és el projecte "Cartografies de memòria", portat a terme amb un col·lectiu de joves migrants que viuen sota la tutela de la Generalitat, i que reben per part del Museu l'encàrrec de generar continguts —a partir d'un projecte de pòdcast— per crear noves narratives al MhiC.

Imma Boj Labiós.

És la directora del MhiC. És llicenciada en Geografia i Història, especialitzada en Història de l'Art i Antropologia Cultural, i té dos màsters: un en Immigració i Educació Intercultural i un altre en Gestió del Patrimoni Cultural. Ha desenvolupat una sòlida trajectòria docent com a professora col·laboradora al màster d'Immigració i Educació Intercultural de la Universitat de Barcelona i mitjançant col·laboracions en matèries de Didàctica de les Ciències Socials a la Universitat Autònoma de Barcelona i Gestió del Patrimoni a la Universitat de Barcelona.

En l'àmbit de la gestió cultural i educativa ha estat comissària de projectes educatius centrats en processos migratoris i integració de persones migrants per a la Diputació de Barcelona. També ha exercit d'assessora en projectes de pedagogia de les ciències socials per a la Universitat de Barcelona i la Universitat Autònoma de Barcelona. És autora de nombroses publicacions relacionades amb la temàtica de la immigració a Catalunya.

Paisatges de l'esclavitud: comunitats afrorurals del període postabolició a l'Uruguai.

La constitució de comunitats afrorurals durant el procés històric conegut com la modernització de l'Uruguai correspon al període postabolició de l'esclavitud i al sorgiment exponencial de *rancheríos* rurals durant el segle XIX. A la regió de frontera est, es va tractar de models de poblament rural de població *afro*, descendent de persones esclavitzades en establiments productius. L'abordatge arqueològic permet una doble lectura en aquests *rancheríos*; si bé es van constituir com a reservoris de mà d'obra en el marc de relacions racials de poder i la continuïtat de lògiques esclavistes, al mateix temps van ser territorialitats organitzades d'agricultors familiars, espais relativament autònoms, amb les seves estratègies de resistència, xarxes de cures i criances, on principalment van ser dones les qui van liderar la gestió rural. La proposta presenta les conseqüències de les transicions de l'esclavitud, el desplaçament del proletariat rural, i la presència, agència i acció de les trajectòries afrorurals.

Valentina Febrero.

Antropòloga social, investigadora del Laboratorio de Arqueología del Paisaje y Patrimonio del Uruguay (LAPPU) de la Universidad de la República. Actualment, es troba a Sevilla ampliant els coneixements al màster en Arqueologia de la Universitat de Sevilla. Integrant del projecte *Memorias, territorio y resistencia: activaciones colectivas para la reconstrucción de la historia afro e indígena del departamento de Rocha (a l'Uruguai)*. Desenvolupa les recerques al voltant dels eixos d'identitat, racialitat i gènere.

Projectes de patrimonialització de la memòria al Museu Memorial de l'Exili de la Jonquera (MUME).

Es presenta el centre d'interpretació, la seva vinculació amb la Xarxa d'Espais de Memòria i les seves activitats bàsiques, així com les visites combinades al MUME i els diversos espais del territori proper (la Vajol, Argelers, Portbou, Cotlliure, Prada, etc.). Es destaquen alguns aspectes dels testimonis documentals de l'exili de l'exposició permanent, el projecte d'exposició temporal sobre migracions a escala local (*Destí: La Jonquera*) i dels espais de memòria posats en valor recentment, com ara l'espai de la mina Canta / mina d'en Negrín i els búnquers franquistes de la Jonquera.

Miquel Serrano Jiménez.

Llicenciat en Història de l'Art per la Universitat de Girona (UdG), té un màster de Gestió del Patrimoni Cultural a l'Àmbit Local (UdG). Des del 2008 treballa com a tècnic, historiador i conservador al Museu Memorial de l'Exili (MUME) de la Jonquera.

Dins l'àmbit del patrimoni memorial treballa com a tècnic del Memorial Democràtic i com a investigador del Cens de simbologia franquista de Catalunya, i ha publicat articles en diverses revistes i publicacions col·lectives, com *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* (IEE), *Dictatorships and Democracies* (Fundació Carles Pi i Sunyer), *Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana* (CCEPC), *Ebre 38* (UB) o *Alberes* (Ed. Gavarres). També ha col·laborat en publicacions del Memorial Democràtic com *Itineraris de la Retirada de 1939. Museu Memorial de l'Exili* (Jordi Gaitx, 2020-2023) i *Les agendes del tinent Alexandre Blasi Boher* (1939-1942), un testimoni de l'evacuació del patrimoni artístic durant la retirada, conjuntament amb Gemma Domènec i Joaquim Nadal com a editors (2021).

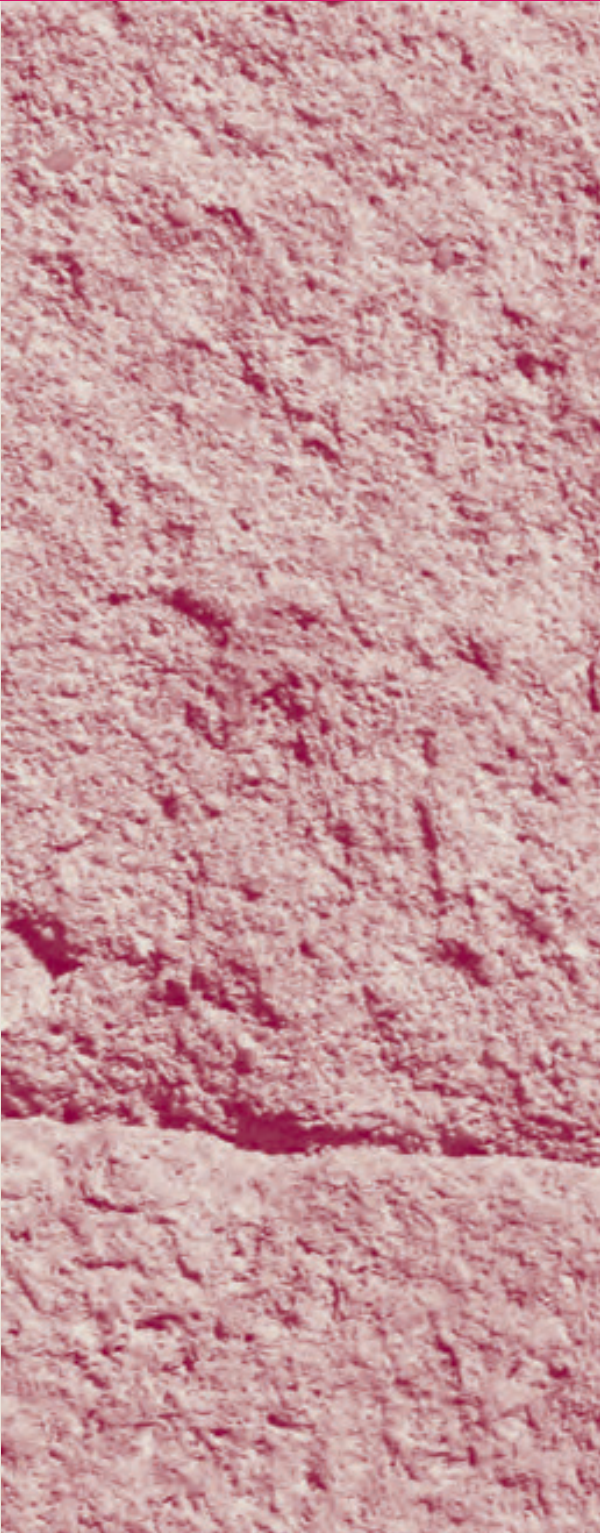
La Xarxa d'Espais de Memòria Democràtica i la posada en valor del patrimoni memorial. Un projecte pioner a l'Estat espanyol.

En aquesta intervenció es descriu el procés de creació d'un model per establir i gestionar una xarxa d'espais de memòria a partir de la valorització del patrimoni memorial i les estratègies de conceptualització temàtica i territorials aplicades. S'enumeren referències internacionals que van servir de model, i les diverses etapes que van permetre concretar, consensuar i planificar la xarxa, com ara l'organització d'un col·loqui internacional de polítiques de memòria, l'elaboració d'un pla pilot de la xarxa i d'un pla d'actuació, així com el finançament de projectes de recerca, documentació i inventari.

Pel seu caràcter precursor a l'Estat espanyol i per la seva dimensió, la Xarxa d'Espais constitueix un cas paradigmàtic de posada en valor del patrimoni cultural, i és també una mostra del cicle històric en el foment de la memòria democràtica, amb etapes d'intensitat dissímils. Passats més de quinze anys de la creació d'aquell model, s'actualitza i es presenta l'estat de la qüestió d'aquell projecte, amb l'augment d'agents que hi intervenen i la proliferació d'espais, i es proposen alguns reptes i oportunitats derivats de la realitat social i demogràfica actuals.

Josep Font Sentias.

Llicenciat en Filosofia, té un màster de Gestió Cultural, especialitat de Patrimoni, per la UB, i un màster de Gestió Pública per Esade. Ha estat director del Museu de Granollers i consultor en gestió del patrimoni. Ha participat en l'elaboració de *Museus 2030*. Pla de Museus de Catalunya. Actualment és el responsable de la Xarxa d'Espais de Memòria del Memorial Democràtic de Catalunya. També és editor de *Casos de turismo cultural* i coeditor de *Gestión de proyectos culturales*, ambdós a Editorial Ariel, i és autor d'articles sobre gestió de museus, de patrimoni cultural i de patrimoni memorial a capçaleres com *Mnemòsine: revista catalana de museologia*; *RdM Revista de Museología*; *MIDAS. Museus e Estudos Interdisciplinares*; *Revista de Estudios Turísticos o Economía della Cultura*. Ha estat professor en màsters i postgraus en temes vinculats a la gestió del patrimoni i professor associat a la Universitat de Barcelona i a la Universitat de Girona.

Patrimonio resiliente a desastres y conflictos, la patrimonialización del conflicto

Día Internacional de los
Monumentos y Sitios 2025

Museo de Historia de Cataluña,
Barcelona, 2 de junio

Generalitat
de Catalunya

Tothom!!!

“La arqueología es una forma de sentir con el otro, aquel a quien nunca hemos conocido, de quien nos separan décadas, siglos o milenios”. Alfredo González Ruibal (*Tierra Arrasada*, 2024).

El 18 de abril se conmemoró el Día Internacional de los Monumentos y Sitios (DIMS).

Desde la Agència Catalana del Patrimoni Cultural (Dirección General del Patrimonio Cultural) y la Dirección General de Memoria Democrática i el Memorial Democràtic, lo queremos celebrar con una jornada dedicada a la arqueología del conflicto desde una mirada transversal para dar a conocer las investigaciones y los procesos de patrimonialización que se generan con la investigación.

Investigación y aplicación, dos miradas necesarias para entender el conflicto en relación con la salvaguardia y la pervivencia de la memoria y sus consecuencias sociales, y para saber quiénes somos y de dónde venimos.

PROGRAMA

PRESENTACIÓN

9.30 h

Bienvenida y presentación de la Jornada.

Bienvenida del Director del Museu d'Història de Catalunya (MHC), **Jordi Principal Ponce**

Presentación de la Jornada:

Director General de Memoria Democrática, **Francesc Xavier Menéndez**

Director General del Patrimonio Cultural, **Joaquim Borràs Gómez**

PRIMERA PARTE

10.00-10.40 h.

Carmen Rueda Galán.

Profesora y arqueóloga del Instituto Universitario de Investigación en Arqueología Ibérica de la Universidad de Jaén.

El impacto de la segunda guerra púnica en las comunidades ibéricas del Alto Guadalquivir (Jaén): los casos de Baecula, Ilturgi y Puente Tablas.

10.40-11.20 h.

Laura Muñoz-Encinar.

Arqueóloga forense y antropóloga, investigadora al Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Instituto de Ciencias del Patrimonio (INCIPIIT CSIC).

Más allá de las alambradas: una arqueología comparada de los campos de concentración franquistas ("DES-ALAMBRAR").

11.20-12.00 h. Pausa.

12.00-12.40 h.

Eulàlia Mesalles Godoy.

Responsable de Estudios y Actividades de la Dirección General de Memòria Democràtica.

Anna Camats Malet.

Directora de las intervenciones arqueológicas del Plan de fosas de la Generalitat de Catalunya (Itirta Arqueologia).

La exhumación de fosas de la Guerra Civil y la dictadura franquista. Investigación y dignificación como estrategia de patrimonialización del conflicto.

12.40-13.20 h.

Imma Boj Labiós.

Directora del Museo de Historia de la Inmigración de Cataluña (MhiC).

Cartografías de memorias. Un proyecto con menores migrantes en el Museo de Historia de la Inmigración de Cataluña.

13.20-14.00 h. Debate con las ponentes.

14.00-16.00 h. Comida.

SEGUNDA PARTE

16.00-16.40 h.

Valentina Febrero.

Antropóloga social, investigadora del Laboratorio de Arqueología del Paisaje y Patrimonio de Uruguay (LAPPU) de la Universidad de la República.

Paisajes de la esclavitud: comunidades afrorrurales del periodo posabolición en Uruguay.

16.40-17.10 h.

Miquel Serrano Jiménez.

Técnico del Museo Memorial del Exilio (MUME).

Proyectos de patrimonialización de la memoria en el Museo Memorial del Exilio de La Jonquera (MUME).

17.10-17.40 h.

Josep Font Sentias.

Coordinador de la Xarxa d'Espais de Memòria Democràtica.

La Xarxa d'Espais de Memòria Democràtica y la puesta en valor del patrimonio memorial. Un proyecto pionero en el Estado español.

17.40 - 18.00 h. Debate con las ponentes y cierre de la jornada.

El impacto de la segunda guerra púnica en las comunidades iberas del Alto Guadalquivir (Jaén): los casos de Baecula, Ilturgi y Puente Tablas.

Los diferentes proyectos de investigación centrados en los escenarios de la segunda guerra púnica en el Alto Guadalquivir han sido el punto de partida para el diseño de una metodología arqueológica aplicada a la localización y estudio de campos de batalla y asedios, en los que se ha prestado especial atención al papel que jugaron las comunidades locales en el contexto general de este conflicto. Estos análisis han sido también el punto de partida para una reflexión que tiene como objetivo prestar atención a otras esferas de la guerra. Desde el punto de vista metodológico supone transitar desde la microhistoria del evento hacia el estudio de los procesos a una escala temporal más amplia, analizando los efectos de la guerra sobre las comunidades locales a través de indicadores de violencia, represión, migración forzada, adaptación, resiliencia, interlocución, hibridación, etc. En estos planteamientos se incorpora la perspectiva feminista de manera transversal como un enfoque necesario para valorar, entender y visualizar cuestiones fundamentales, como las relaciones de género, aún más en momentos de crisis.

Carmen Rueda Galán.

Profesora titular de Prehistoria en el Instituto Universitario de Investigación en Arqueología Ibérica de la Universidad de Jaén. Es docente en el grado interuniversitario en Arqueología de la Universidad de Jaén y coordinadora del máster interuniversitario en Arqueología de los Paisajes Culturales (Universidad de Jaén y Universidad Internacional de Andalucía).

Su línea de investigación principal se centra en el análisis de los territorios, paisajes rituales y lugares de culto iberos en el Alto Guadalquivir. Asimismo, dentro de sus intereses se encuentran los análisis enmarcados en la arqueología del conflicto, concretamente sobre los procesos de transformación social y cultural tras la conquista romana. En todas estas líneas aplica una perspectiva teórica y metodológica feminista. Es miembro de la red Pastwomen.

Actualmente es responsable de los proyectos de investigación *Ilturgi Gens: Conflicto, posguerra y cambios sociales en el paisaje* (Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades) y *Oppidum de Puente Tablas* (Consejería de Cultura y Deporte de la Junta de Andalucía).

Más allá de las alambradas: una arqueología comparada de los campos de concentración franquistas (“DES-ALAMBRAR”).

En España existieron más de doscientos campos de concentración durante la Guerra Civil y la dictadura franquista. El final de la guerra traería consigo la detención de miles de prisioneros que comenzaron un largo camino que los llevaría a campos de concentración, prisiones o batallones de trabajadores. En 1939 la Dirección General de Prisiones asumió las responsabilidades en la gestión del sistema penitenciario y desarrolló nuevas formas de explotación de la mano de obra reclusa. En este momento se crearon las colonias penitenciarias y los destacamentos penales, y pasaron a ser beneficiarias las empresas constructoras privadas y el propio Estado. En esta conferencia se presentan los resultados del proyecto “DES-ALAMBRAR”, que aborda el análisis comparado de los campos de concentración franquistas en España a partir del estudio de la cultura material. Los resultados han aportado nuevos datos sobre la complejidad del aparato represivo franquista y su organización. Los resultados obtenidos permiten conocer nuevos aspectos sobre el papel de la violencia como forma de control social y las condiciones extremas de vida a las que estaban sometidos los reclusos. Además, permite arrojar luz sobre la violencia específica ejercida sobre las mujeres, los descendientes de presos y otros grupos minoritarios de la sociedad.

Laura Muñoz-Encinar.

Especialista en arqueología forense, su ámbito de investigación se centra en los procesos represivos llevados a cabo en los regímenes totalitarios y fascistas del siglo xx en Europa. Dentro de esta línea de investigación, tiene especial interés en analizar la violencia sexuada con especificidad de género en escenarios de guerra y postconflicto. Actualmente es investigadora Ramón y Cajal en el Instituto de Ciencias del Patrimonio del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (INCIPIT CSIC). Ha sido profesora en la Universidad de Barcelona, investigadora postdoctoral Juan de la Cierva incorporación en INCIPIT CSIC, en la Universidad de Ámsterdam y Universidad de Extremadura. Realizó su doctorado en la Universidad de Extremadura (*cum laude*) (2011-2016), galardonada con el premio extraordinario de doctorado. Ha sido miembro de más de 50 proyectos de investigación en España, Europa y Asia occidental.

La exhumación de fosas de la Guerra Civil y la dictadura franquista. Investigación y dignificación como estrategia de patrimonialización del conflicto.

La Generalitat de Catalunya promueve, coordina y finanza las actuaciones en fosas de la Guerra Civil y la dictadura franquista, dentro del territorio de Cataluña. El objetivo es poder exhumar los restos óseos, analizarlos e identificarlos para poder devolverlos a sus familiares o, en caso de que no sean identificadas ni reclamadas, darles una sepultura digna.

Desde la Dirección General de Memoria Democrática se coordina el equipo interdisciplinar necesario para llevar a cabo esta tarea, que comprende historiadores, arqueólogos, antropólogos, forenses, genetistas y juristas. Todos ellos participan en los proyectos del Censo de personas desaparecidas y el Programa de identificación genética, que son los pilares sobre los cuales se asientan los Planes de fosas de la Generalitat de Catalunya.

En esta ponencia se expondrán los principales resultados de las intervenciones en fosas llevadas a cabo por la Generalitat de Catalunya, y se centrará particularmente en los proyectos de dignificación y señalización de estos espacios. De este modo, se conecta el derecho a la reparación de las víctimas con el derecho de toda la ciudadanía a conocer la verdad a través de proyectos de difusión y divulgación.

Eulàlia Mesalles Godoy.

Licenciada en Periodismo. Ejerció como responsable de Comunicación del Mediterráneo entre los años 1990 y 2007. Actualmente, y desde 2007, es responsable de Estudios y Actividades de la Dirección General de Memoria Democrática, del Departamento de Justicia y Calidad Democrática de la Generalitat de Catalunya.

Dentro de su labor, coordina los diferentes Planes de fosas de la Generalitat de Catalunya, el Censo de personas desaparecidas y el Programa de identificación genética. Junto con el Memorial Democràtic, lidera el proyecto del Banco de la Memoria Democrática de Cataluña para poner a disposición de la ciudadanía diferentes fondos vinculados a la memoria democrática que custodia la Generalitat de Catalunya. Además, coordina las acciones de señalización y dignificación de las fosas comunes de la Guerra Civil y la dictadura franquista en Cataluña.

Anna Camats Malet.

Arqueóloga. Formada en Historia y Arqueología en la UB. Tiene un máster en Arqueología por la Université de Bordeaux-III. Posee una extensa experiencia en arqueología preventiva y en proyectos de investigación desde el año 2002. Ha desarrollado su trayectoria profesional tanto en el sector público como en el privado.

Desde 2017 dirige excavaciones arqueológicas para el Plan de fosas de la Generalitat, entre las que destacan las del Cementiri Vell del Soleràs, el Cementiri de Salomó, el Prat del Fuster a Sorpe, y las fosas de Bovera y La Casilla.

Cartografías de memorias. Un proyecto con menores migrantes en el Museo de Historia de la Inmigración de Cataluña.

El Museo de Historia de la Inmigración en Cataluña (MhiC) trabaja proyectos e investigaciones sobre procesos migratorios a partir de dinámicas en las que el público diseña, genera y comparte sus narrativas. Metodológicamente, no responde a un proceso de memoria oral, sino que buscamos que los colectivos (agentes participantes) de la acción, sean los creadores de los procedimientos de investigación con el objetivo de generar nuevos contenidos para el Museo, nuevo fondo y nuevas miradas para presentarlo.

La propuesta presentada dentro del marco de patrimonialización del conflicto es el proyecto “Cartografías de memoria”, llevado a cabo con un colectivo de jóvenes migrantes que viven bajo la tutela de la Generalitat, y que reciben por parte del Museo el encargo de generar contenidos —a partir de un proyecto de pódcast— para crear nuevas narrativas a MhiC.

Imma Boj Labiós.

Es la directora del Museo de Historia de la Inmigración de Cataluña (MhiC). Es licenciada en Geografía e Historia, especializada en Historia del Arte y Antropología Cultural, y tiene dos másteres: uno en Inmigración y Educación Intercultural y otro en Gestión del Patrimonio Cultural. Ha desarrollado una sólida trayectoria docente como profesora colaboradora en el máster de Inmigración y Educación Intercultural de la Universidad de Barcelona y mediante colaboraciones en materias de Didáctica de las Ciencias Sociales en la Universitat Autònoma de Barcelona y Gestión del Patrimonio en la Universidad de Barcelona.

En el ámbito de la gestión cultural y educativa ha sido comisaria de proyectos educativos centrados en procesos migratorios e integración de personas migrantes para la Diputación de Barcelona. También ha ejercido de asesora en proyectos de pedagogía de las ciencias sociales para la Universidad de Barcelona y la Universitat Autònoma de Barcelona. Es autora de numerosas publicaciones relacionadas con la temática de la inmigración en Cataluña.

Paisajes de la esclavitud: comunidades afrorrurales del periodo posabolición en Uruguay.

La conformación de comunidades afrorrurales durante el proceso histórico conocido como la modernización de Uruguay, corresponde al periodo posabolición de la esclavitud y al surgimiento exponencial de rancheríos rurales durante el siglo XIX. En la región de frontera este, se trató de modelos de poblamiento rural de población afro, descendiente de personas esclavizadas en establecimientos productivos. El abordaje arqueológico permite una doble lectura en torno a los rancheríos afro; si bien se constituyeron como reservorios de mano de obra en el marco de relaciones raciales de poder y la continuidad de lógicas esclavistas, al mismo tiempo fueron territorialidades organizadas de agricultores familiares, espacios relativamente autónomos, con sus estrategias de resistencia, redes de cuidados y crianzas, donde principalmente fueron mujeres quienes lideraron la gestión rural. La propuesta presenta las consecuencias de las transiciones de la esclavitud, el desplazamiento del proletariado rural, la presencia, agencia y acción de las trayectorias afrorrurales.

Valentina Febrero.

Antropóloga social, investigadora del Laboratorio de Arqueología del Paisaje y Patrimonio del Uruguay (LAPPU) de la Universidad de la República. Actualmente, es maestranda en Arqueología por la Universidad de Sevilla, e integrante del proyecto *Memorias, territorio y resistencia: activaciones colectivas para la reconstrucción de la historia afro e indígena del departamento de Rocha* (Uruguay). Desarrolla sus investigaciones en torno a los ejes de identidad, racialidad y género.

Proyectos de patrimonialización de la memoria en el Museo Memorial del Exilio de La Jonquera.

Se presenta el centro de interpretación, su vinculación con la Xarxa d'Espais de Memòria y sus actividades básicas, así como las visitas combinadas al MUME y los diferentes espacios del territorio próximo (La Vajol, Argelers, Portbou, Colliure, Prada, etc.). Se destacan algunos aspectos de los testimonios documentales del exilio de la exposición permanente, el proyecto de exposición temporal sobre migraciones en el ámbito local (Destí: *La Jonquera*) y de los espacios de memoria puestos en valor recientemente, como, por ejemplo, el espacio de la mina Canta / mina de Negrín y los búnkeres franquistas de La Jonquera.

Miquel Serrano Jiménez.

Licenciado en Historia del Arte por la Universidad de Girona (UdG), tiene un máster de Gestión del Patrimonio Cultural en el Ámbito Local (UdG). Desde 2008 trabaja como técnico, historiador y conservador en el Museo Memorial del Exilio (MUME) de La Jonquera.

Dentro del ámbito del patrimonio memorial trabaja como técnico del Memorial Democràtic, como investigador del Censo de simbología franquista de Cataluña, y ha publicado artículos en diferentes revistas y publicaciones colectivas, como *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos (IEE)*, *Dictatorships and Democracies* (Fundación Carles Pi i Sunyer), *Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana (CCEPC)*, *Ebre 38* (UB), o *Alberes* (Ed. Gavarres). También ha colaborado en publicaciones del Memorial Democràtic como *Itineraris de la Retirada de 1939. Museu Memorial de l'Exili* (Jordi Gaitx, 2020-2023) y *Les agendes del tinent Alexandre Blasi Boher* (1939-1942) un testimonio de la evacuación del patrimonio artístico durante la retirada, conjuntamente con Gemma Domènec y Joaquim Nadal como editores (2021).

La Xarxa d'Espais de Memòria Democràtica y la puesta en valor del patrimonio memorial. Un proyecto pionero en el Estado español.

En esta intervención se describe el proceso de creación de un modelo para establecer y gestionar una red de espacios de memoria a partir de la valorización del patrimonio memorial y las estrategias de conceptualización temática y territoriales aplicadas. Se enumeran referencias internacionales que sirvieron de modelo, y las diversas etapas que permitieron concretar, consensuar y planificar la red, como, por ejemplo, la organización de un coloquio internacional de políticas de memoria, la elaboración de un plan piloto de la red y de un plan de actuación, así como la financiación de proyectos de investigación, documentación e inventario.

Por su carácter precursor en el Estado español y por su dimensión, la Xarxa d'Espais constituye un caso paradigmático de puesta en valor del patrimonio cultural, y es también una muestra del ciclo histórico en el fomento de la memoria democrática, con etapas de intensidad disímiles. Pasados más de quince años de la creación de ese modelo, se actualiza y se presenta el estado de la cuestión de aquel proyecto, con el aumento de agentes que intervienen y la proliferación de espacios, y se proponen algunos retos y oportunidades derivados de la realidad social y demográfica actuales.

Josep Font Sentias.

Licenciado en Filosofía, tiene un máster de Gestión Cultural, especialidad de Patrimonio, por la UB y un máster de Gestión Pública por ESADE. Ha sido director del Museu de Granollers y consultor en gestión del patrimonio. Ha participado en la elaboración de *Museus 2030*. Pla de *Museus de Catalunya*. Actualmente, es el responsable de la Xarxa d'Espais de Memòria del Memorial Democràtic de Cataluña. También es editor de *Casos de turismo cultural* y coeditor de *Gestión de proyectos culturales*, ambos de la Editorial Ariel, así como, autor de artículos sobre gestión de museos, de patrimonio cultural y de patrimonio memorial en cabeceras como *Mnemòsine: revista catalana de museologia*; *RdM Revista de Museología*; *MIDAS. Museus e Estudos Interdisciplinares*; *Revista de Estudios Turísticos o Economía della Cultura*. Ha sido profesor en másteres y posgrados en temas vinculados a la gestión del patrimonio y profesor asociado en la Universidad de Barcelona y en la Universidad de Girona.

Generalitat
de Catalunya

Tothom!!!